

Debat a bat

d

***Agrupacions de joves
l'latinoamericans en
l'àmbit de la justícia
a Catalunya***

Generalitat de Catalunya
Centre d'Estudis Jurídics
i Formació Especialitzada

Avís legal

Els continguts d'aquest document estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

El Centre d'estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquest document respectant el text original dels autors, que són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en el document són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

ÍNDEX:

Presentació	4
Introducció	6
Capítol 1. Els antecedents personals i socials dels joves	9
1.1. Anàlisi de la situació de les anomenades “bandes juvenils llatines” a la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil	9
1.1.1. Diagnòstic inicial	10
1.2. Els grups juvenils llatinoamericans	11
1.2.1. Definició dels diferents grups juvenils	11
1. Banda.....	12
2. Quadrilles	12
3. Associació juvenil	12
4. Nació	12
5. Estil juvenil	12
1.2.2. Algunes consideracions de la pertinença a grups per part dels joves llatins. <i>L'aproximació a aquests grups</i>	13
1.2.3. Aspectes clau en la configuració d'aquests grups juvenils	15
1. Jerarquia	15
2. Rituals d'iniciació o assoliment del lideratge	15
3. Finançament	16
4. Signes d'identitat	16
5. Clandestinitat	16
Capítol 2. La situació d'aquests joves al Centre Penitenciari de Joves i als centres educatius	17
2.1. Els joves llatins a la justícia.....	17
2.2. Perfil del jove llatinoamericà que està dins dels circuits de la justícia a Catalunya	19
2.2.1. Àmbit social i familiar	19

1. Entorn natural d'origen	19
2. El trencament de la xarxa familiar	20
3. La migració del jove	21
4. Refer les relacions.....	22
2.2.2. Àmbit del jove	23
1. Aspectes personals del jove.....	23
2. El jove al carrer	24
3. El jove i el llenguatge	24
4. El jove a l'escola.....	25
5. El jove en edat laboral.....	25
6. El jove i el grup.....	26
7. El jove i l'activitat delictiva	26
Capítol 3. Elaboració de propostes d'intervenció des d'una perspectiva de reinserció.....	28
3.1. Propostes per a la intervenció amb joves llatins	28
3.1.1. Intervencions per a tots els àmbits	28
1. Exploració del jove	28
2. L'atenció envers els joves	30
a. Documentació	30
b. Oferta formativa i/o laboral.....	30
c. Recursos per a la intervenció.....	30
d. Impacte del fet migratori	30
e. Pertinença al grup.....	30
3.1.2. La intervenció en l'àmbit de l'execució de mesures de penes en centres educatius i penitenciaris.....	31
1. Seguretat/control.....	31
2. Programes.....	31
3.2. Qüestions a tenir en compte en l'exploració i la intervenció.....	32
Epíleg. Del fantasma de les bandes a la realitat dels joves	34
Annex: La reforma de la Llei del menor	39

Participants al grup.....40

Presentació

Dins el programa d'activitats de 2005, de l'Àrea d'Investigació i Formació Social i Criminològica del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE), a més dels formats formatius ja habituals, es va afegir una modalitat nova centrada específicament en l'intercanvi de coneixement entre professionals, els espais de debat *Debat a bat*. Els formats *Debat a bat* es configuren com a espais de treball on s'analitza la praxi professional entorn a un tema concret. Aquests espais pretenen generar un marc de discussió i anàlisi fonamentat en l'experiència i els coneixements dels professionals que els integren, i arribar a conclusions que facilitin la intervenció professional. Aquests grups compten amb l'assessorament continuat d'experts que puguin esclarir, resoldre o incorporar nous punts de vista i facilitar l'elaboració d'una base teòrica comuna en l'abordatge del tema plantejat.

El primer d'aquests espais *Debat a bat*, va centrar-se en l'avaluació i anàlisi del fenomen de les bandes juvenils llatines, pel que fa al seu impacte en els serveis i dependències tant de justícia juvenil, com dels serveis penitenciaris.

Un dels objectius del seminari va ser elaborar un document que oferís un diagnòstic sobre l'impacte de les bandes juvenils llatines en el medi obert i tancat de l'execució de mesures judicials a Catalunya. Per centrar els continguts de treball van plantejar-se els objectius següents:

- Conèixer els antecedents personals i socials dels joves integrats en bandes juvenils
- Analitzar la situació d'aquests joves als centres penitenciaris i educatius
- Elaborar propostes d'intervenció des d'una perspectiva de reinserció

Els assistents a aquest grup de treball van ser professionals de diferents àmbits de la Justícia Juvenil i dels serveis penitenciaris, coordinats pels professors externs, especialistes en bandes juvenils, el Sr. Carles Feixa, el Sr. Mauro Cerbino i la Sra. Noemi Canelles.

Des del CEJFE, esperem que aquest document de treball ajudi a millorar la intervenció professional envers els menors i joves que formen part d'aquests grups.

Introducció

En general, la violència juvenil està prenent en aquests darrers anys un fort impacte mediàtic, motivat principalment per accions que han provocat sobre la nostra població una alarma social, que en gran mesura està condicionada pel tipus de fets que apareixen als mitjans de comunicació social. La violència dels joves envers els seus referents familiars, l'increment de notícies sobre agressions en els espais d'oci nocturn, els episodis de violència escolar anomenats *bullying*, l'assassinat del jove Ronny Tapias atribuït a bandes llatines i, més recentment, els fets succeïts a Barcelona en què un grup de joves van cremar a una indigent a un caixer automàtic, són notícies que fan reobrir el debat sobre si existeix una nova violència juvenil o si la violència juvenil en general ha incrementat la seva intensitat. Aquests fets i, sobretot, la nova sensibilitat social que desvetllen, fa que des de la societat i des de determinats agents de la intervenció en aquest àmbit s'estigui plantejant un nou discurs referit al que s'anomena *violència gratuïta*.

En aquest mateix sentit i molt dirigit cap a la violència juvenil en grup, s'està centrant molt l'atenció mediàtica a tractar el tema de les bandes juvenils com un *nou fenomen* o, si més no, com a *fenomen reemergent* que preocupa a tots els agents socials. La definició de banda juvenil serveix per situar a un conjunt de joves com si fossin una unitat d'acció, que despersonalitza als seus membres i serveix per definir un conjunt de característiques que els situa en un entramat determinat i dins de l'imaginari social es construeix com a conflictiu i temut. A això és al que darrerament estem assistint quan parlem de les bandes juvenils llatines al nostre territori.

A més d'aquestes dues qüestions assenyalades anteriorment (increment de la violència juvenil i bandes juvenils llatines), cal afegir el fet de la immigració com a fenomen social de gran calatge a Espanya i Catalunya. El fort increment que ha experimentat darrerament el cens de ciutadans que arriben a Catalunya provinents de països d'Amèrica Central i Amèrica del Sud i l'associació estigmatitzadora de l'immigrant pobre, ajuda a completar el triple estigma que ens servirà per centralitzar el nostre objecte d'estudi: emigrant-jove-pobre. Afegir a això la qüestió d'associació binomial que refereix de forma genèrica el

parlar de bandes. Així doncs, parlar avui de bandes és sinònim de *bandes llatines*.

Segurament, la creació del nostre grup de treball sobre *bandes juvenils llatines*, responia en un primer moment, a aquestes qüestions referenciades anteriorment: ressò mediàtic, preocupació en relació amb el fenomen de la violència juvenil en general i, de la violència de les *bandes juvenils llatines* en concret i, preocupació genèrica sobre el fenomen de la immigració extracomunitària. La idea de cercar indicadors de detecció del fenomen i solucions alternatives pel treball amb aquest perfil de joves, respon a l'objectiu d'anticipar-nos al que *si no ho és, podria ser* un fenomen preocupant en la justícia de menors i joves.

En l'inici del nostre treball d'anàlisi i debat sobre el fenomen de les bandes juvenils llatines, ens vàrem formular la pregunta següent: Què sabem i què no sabem

de les bandes juvenils llatines? En el debat i reflexió sobre aquest extrem, sempre ha navegat la idea que si bé sabem força coses dels joves llatins amb els quals estem treballant en els serveis i dependències de la justícia de menors i joves de Catalunya, si més no pel que fa a les seves circumstàncies personals i socials i, les seves responsabilitats delictives individuals, la informació que tenim sobre la pertinença o no a grups (bandes), és molt feble i lleugera i, generalment està contaminada pels estereotips que ens han facilitat els mitjans de comunicació social. En aquest sentit, quan parlem de bandes juvenils llatines reproduïm aquells tòpics que circulen pels mitjans de comunicació i les informacions que empren són de difícil contrast i verificació.

Els professionals que hem participat en aquest grup de treball hem assenyalat que a principis de l'any 2002 va produir-se un major increment d'intervencions relacionades amb joves llatins amb històries de vida molt complexes i similars. En aquell moment no es parlava tant de bandes llatines sinó de joves llatins que cometien delictes violents. Alguns d'aquests joves llatins, principalment de l'Equador i de la República Dominicana, van començar a parlar de bandes llatines, però no definien què eren i quina importància tenia l'afiliació a aquests grups per l'explicació de l'activitat delictiva. La mort del jove Ronny Tapias, a l'octubre del 2003, a mans d'un grup de joves llatinoamericans, va generar una

major presència del debat públic en relació a aquest tipus de agrupacions juvenils.

A partir d'aquest moment, tant des de les instàncies policials com des de les judicials i en general de tots els sectors socials, el tema de les bandes juvenils llatines és percebut com un problema emergent i les intervencions que es fan amb aquests joves estan subjectes a un major control per part de tots els agents implicats.

Capítol 1: Els antecedents personals i socials dels joves

1.1 Anàlisi de la situació de les anomenades “bandes juvenils llatines” a la Secretaria de Serveis Penitenciaris, Rehabilitació i Justícia Juvenil (SSPRJJ)

Als serveis i dependències del Departament de Justícia es reproduïxen els fenòmens que s'observen en general a la nostra societat. Això vol dir que l'alarma social que es genera a partir de l'aparició mediàtica dels grups juvenils llatins, arriba com a preocupació interna a aquest servei públic de Justícia.

Com ja s'ha dit a la introducció d'aquest document, anteriorment a la mort del jove Ronny Tapias, ja es parlava de les bandes juvenils llatines, tot i que els discursos eren dispersos i s'atenia al fenomen d'una forma generalista i dins del protocol d'intervenció habitual. Posteriorment a la mort del jove colombià s'incrementen els discursos en relació amb les bandes juvenils llatines i a la perillositat d'aquests moviments juvenils en el nostre territori.

La preocupació inicial dels professionals de la justícia que intervenen amb menors i joves en els diferents serveis i dependències de la justícia juvenil i la justícia d'adults, consisteix principalment en:

- Conèixer de primera mà, amb informació vàlida i fiable, què són les anomenades bandes juvenils llatines.
- Reconèixer quines són les claus de detecció de la pertinença a bandes llatines per part d'aquests joves.
- Saber quin és l'impacte que pot tenir en els centres de Justícia Juvenil i en el Centre Penitenciari de Joves de Barcelona l'aglutinament de joves llatins i les relacions que es poden establir entre ells i amb la resta de població interna

Formatat: Numeració i pics

1.1.1 Diagnòstic inicial

Del resultat de la discussió i el debat sorgit en el grup de treball, el diagnòstic inicial que se n'extreu és el següent:

- Les històries de vida dels joves llatinoamericans que entren als circuits de la Justícia, són molt similars entre si.
- No hi ha una relació directa entre ser jove llatinoamericà i mantenir una determinada estètica, de pertànyer o no a una banda, o de cometre una activitat delictiva concreta.
- Els joves llatinoamericans manifesten generalment un fort recel a l'hora de parlar de la pertinença o no a grups classificats com a *bandes llatines*.
- Els professionals de la intervenció amb els joves, desconeixen quines són les claus generals de detecció de la pertinença dels joves a les bandes juvenils llatines, més enllà d'allò que es parla als mitjans de comunicació sobre estereotips en el vestuari, gustos musicals, etc.
- Els professionals de la intervenció no tenen clar què implica a nivell de criminalitat, pertànyer a una banda o una altra, quant a organització formal i informal d'aquests tipus de grups.
- Els professionals de la intervenció consideren que cal treballar amb els joves de forma individual, sense atendre en un principi si pertany o no a una banda o grup. S'ha d'explorar en el jove la relació que té amb l'activitat delictiva i amb el fet de pertànyer o no a un determinat grup de filiació.
- La tasca d'intervenció en Justícia Juvenil i en la presó de joves, permet treballar el cas de forma individualitzada, fet que facilita identificar la realitat dels joves quant a la seva pertinença o no a grups concrets i, posteriorment, intervenir en les circumstàncies del jove segons siguin les seves necessitats.
- En els centres educatius de Justícia Juvenil i en la presó de joves no s'objectiven problemes rellevants referits a aquest col·lectiu de joves

Formatat: Numeració i pics

Formatat: Numeració i pics

llatins. Els conflictes que en principi es generen, ara per ara, no són diferenciadors respecte d'altres col·lectius i/o grups d'identitats.

Aquest diagnòstic inicial, ens orienta per centrar l'anàlisi en relació amb la problemàtica dels joves llatinoamericans afiliats a grups violents en el següent sentit:

- Fer una definició aclaridora del que significa l'afiliació a determinats grups de joves llatinoamericans.
- Fer una descripció general dels joves llatinoamericans que estan en els circuits de la justícia .
- Fer propostes i recomanacions d'intervenció per a aquest tipus de joves.

Formatat: Numeració i pics

1.2. Els grups juvenils llatinoamericans

En l'imaginari de la població general en el de molts dels agents que intervenim als serveis i dependències de la Justícia a Catalunya, s'associen determinades activitats delictives greus dels joves llatins amb la seva pertinença a una banda llatina de les considerades mediàticament com a *perilloses* (Lating King, Ñetas, Vatos Locos, Mara Salvatrucha, Panteras Negras). Aquesta construcció de la identificació dels joves llatins a una determinada banda ha estat un dels objectes d'anàlisi d'aquest grup de treball. Aquest concepte estereotipat de "jove llatí que comet una activitat delictiva concreta, correlacionat necessàriament amb l'afiliació a una d'aquestes organitzacions, grups, etc. de les mal anomenades bandes juvenils" no sempre és certa i en moltes ocasions pot portar-nos a confusions i a dificultar els nostres projectes de treball en el món de la Justícia.

1.2.1. Definició dels diferents grups juvenils

La finalitat d'aquest apartat és donar una descripció del que significa pertànyer a un determinat grup de joves, a fi de clarificar més aquest fenomen.

1. BANDA.- Grup organitzat, jerarquitzat i amb finalitat delictiva. Composició inter-generacional i, sovint, amb un comandament adult. Opten per una *carrera criminal*.

2. QUADRILLES.- Agrupació de menors i joves en l'espai públic. Es donen en l'àmbit urbà i responen a joves de classes populars. La seva finalitat principal no és el delicte.

3. ASSOCIACIÓ JUVENIL.- Pot ser formal o no. Integra diverses quadrilles. És un grup supralocal. Està present en diverses parts del territori. El grau de la integració és divers. Els joves s'agrupen per objectius o afinitats. Un exemple d'aquest tipus de grups, serien els coneguts com a *Asociación Pro-Derechos del Confinado ÑETAS*.

4. NACIÓ.- Concepte llatinoamericà. Ve a ser una federació de quadrilles. És transterritorial i transnacional. És una estructura jerarquitzada, amb un clar component simbòlic i identificador. Aquest seria el cas de la Totpoderosa Nació dels Reis i les Reines Llatines.

5. ESTIL JUVENIL.- Són imatges transnacionals. Els joves que el tenen no estan cohesionats ni estructurats. Responen a una forma estètica similar, a un gust determinat per la música, el ball, etc. que identifiquen els joves en diferents llocs. Per exemple l'estil Hip-Hop.

La qüestió que marca la diferència fonamental entre la definició de bandes i les altres definicions (*quadrilles*, associació juvenil, nació, estil juvenil), és que la banda té una finalitat clarament delictiva. Tanmateix, el que hem de tenir en compte és que en qualsevol relació de grup, els seus membres o un d'ells poden cometre delictes puntuals i espontanis fets mentre es pertany al grup, però sense que aquest fet hagi estat promogut o incentivat directament pel grup.

Amb aquesta proposta de definició de conceptes i, a través del coneixement que els professionals de la intervenció en Justícia tenim dels joves llatins, ens serà més senzill situar el concepte que defineix a molts d'aquests joves llatins

en quant a la seva filiació en una determinada categoria grupal, si és que aquesta existeix i és rellevant per a l'objectiu de la intervenció. Tanmateix, cal tenir en compte que algunes d'aquestes definicions poden incloure'n d'altres, com per exemple que les Nacions tenen un determinat estil juvenil, les *quadrilles* també, etc.

1.2.2. Algunes consideracions de la pertinença a grups per part de joves llatins. L'aproximació a aquests grups

Arran del treball que l'equip d'investigació dirigit pel professor Carles Feixa, fruit d'un encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, l'any 2005, es van fer les següents consideracions:

(...)La majoria de nois i noies d'origen llatinoamericà que dediquen el seu temps lliure a practicar diferents activitats en els carrers, parcs, centres comercials, etc., no són membres de grups que porten a terme accions delictives. L'espai públic s'entén com un lloc entre iguals on expressen les pròpies pràctiques culturals: jugar a bàsquet, escoltar reggaeton i perrerar (tipus de ball associat a aquest estil musical) o simplement, passar l'estona. Mentre que als seus països d'origen passar moltes hores al carrer és una activitat normalitzada, quan arriben aquí, es donen compte que és una pràctica estigmatitzada. L'apropiació lúdica, i per tant, simbòlica, que aquests joves fan de l'espai públic, genera preocupació entre els altres usuaris i la resta de la població. De fet, l'associació entre joves immigrants i espai públic està marcada per la por, perill, violència i delinqüència (...)

També i del resultat de l'estudi, quan avaluen les bandes des de l'òptica dels joves llatins, es troben amb la conclusió següent:

(...) Els joves llatins, un cop són a Catalunya, quan han superat la primera fase d'adaptació, tant els que han format part d'algun grup en el lloc d'origen com els que no, es troben de diferents formes amb les bandes (primer com a fantasma i després com a presència). Als que tenien vinculació amb

quadrilles, nacions o associacions en el lloc d'origen, poden conèixer a hermanitos i hermanitas que van arribar abans que ells i amb qui al cap d'un temps es reporten. La resta, solen entrar en contacte a través dels mitjans de comunicació: ja sigui perquè veuen un reportatge en la televisió, o perquè llegeixen la premsa gratuïta, no triguen a assabentar-se que aquí hi ha bandes llatines. Aviat troben a algun veí o algun jove autòcton que els mira malament i els acusa de ser quadrillers. A l'escola, coincideixen amb alguns joves llatins com ells, que els parlen de les bandes. En sortir de l'escola, en els parcs propers, troben a grups de joves llatins que es reuneixen en grups per a jugar a bàsquet, futbol, escoltar música o simplement parlar. Tot i que la majoria d'aquests grups no són bandes, els veïns i joves espanyols tendeixen a sospitar que ho són. El terreny, doncs, està abonat perquè, quan algú els proposi entrar a formar part d'algun d'aquests grups, se sentin atrets per aquesta possibilitat.

El primer que s'aprèn és el nom d'aquests grups. En primer lloc el dels Latin King, que tot i ser tan sols una de les nacions, s'ha convertit en un lloc comú que per extensió ha vingut a representar-les a totes i en alguna ocasió a tot el col·lectiu de joves llatins. En segon lloc, l'altra gran agrupació –que els seus membres anomenen associació- de caràcter transnacional i complexa història que rivalitza amb la primera: els Ñetas. En tercer lloc, una altra banda que ve d'Amèrica Central i té pitjor reputació, però un cop aquí no se sap si és un grup mafiós o una quadrilla de barri: la Mara Salvatrucha. En quart lloc, uns altres grups més petits, els noms dels quals vénen d'allà, però no estan clares les seves connexions transnacionals, Vatos Locos, Panteras Negras, Rancutas, Punto 40, New People, Latin People, etc. En cinquè lloc, altres grups compostos per joves autòctons amb els quals interactuen o rivalitzen; ja siguin cultures clàssiques –Caps rapats Makineros, Okupas- o bandes de barri. Finalment, les agrupacions creades per altres grups minoritaris per imitació o com a reacció a les bandes llatines: Moro King (marroquins), Carmelo Power (autòctons d'origen andalús) (...)

Amb aquesta exposició, en cap cas aquest grup de treball ha pretès silenciar l'existència del que socialment es coneix com a bandes i, en concret, silenciar

l'existència de Lating King i Ñetas. Tan sols el que es pretén és aclarir que no tots els joves llatins tenen una filiació directa amb aquests tipus de grups i que no tots els grups, dels que socialment es consideren bandes, tenen implícitament una relació delictiva dels seus membres.

1.2.3. Aspectes clau en la configuració d'aquests grups juvenils

Per acabar aquest apartat, volem aportar alguna informació sobre els grups abans referenciats, pel que fa a la seva estructura, funcions i identificació. En aquest sentit sempre que es parla d'aquests grups sorgeixen cinc aspectes que són claus per comprendre'ls:

1.- **Jerarquia.** L'estructura d'aquests grups és piramidal i organitzada generalment de forma territorial. El lideratge màxim del grup s'ubica en el país d'origen (Equador, Puerto Rico, etc.) i arriba a organitzar-se en estructures per països, regions, municipis, fins a grups de barris o zones concretes d'un territori. Cada grup té un ideari concret que trasllada a la resta de grup en forma de reunions periòdiques, o per altres mitjans de comunicació. En aquest sentit, les noves tecnologies possibiliten tenir una connexió en xarxa de molta potència i permeten una certa autonomia d'acció, tant a nivell individual com de cadascuna de les faccions del grup. La majoria d'aquests grups rebutgen en el seu ideari les activitats delictives, tant la delinqüència, com la violència, o el consum de drogues. Això no significa que la praxi individual s'allunyi sovint d'aquests principis.

2.- **Rituals d'iniciació o assoliment de lideratge.** Tots aquests grups sembla ser que tenen uns determinats rituals d'iniciació que, un cop superats, fa que els membres nous s'identifiquin plenament amb el grup. Generalment, aquestes proves d'iniciació volen demostrar la lleialtat i el valor del jove cap el grup. Habitualment hi ha un determinat exercici de la violència per a la demostració de fidelitat.

3.- **Finançament.** En aquest tipus de grups hi ha, segons l'estructura piramidal abans esmentada, una fórmula de finançament basada principalment en les donacions econòmiques dels seus membres.

4.- **Signes d'identitat.** Habitualment, aquests grups utilitzen un determinat estil d'indumentària, fent servir predominantment uns colors concrets, una determinada gesticulació i expressions verbals característiques, definint tots ells un clar caràcter grupal. Els tatuatges i els grafitis també atorguen una marcada identitat comuna.

5.- **Clandestinitat.** Aquest tipus de grups viuen en la clandestinitat. Això vol dir que si bé tenen una presència coneguda, no estan inscrits i legalitzats als registres d'organitzacions. Aquesta clandestinitat els fa invisibles a tots nivells. A Barcelona, al novembre de 2005, es va produir un fet sense precedents a Espanya, com va ser que dos dels grups de joves llatins més coneguts (Lating King i Ñetas) van iniciar un procés per deixar la clandestinitat. Caldrà esperar els resultats per veure la seva concreció.

Les quatre primeres característiques no són exclusives d'aquestes agrupacions llatines, sinó que es donen també en la major part d'organitzacions transnacionals amb una base ideològica, política o religiosa. Totes les esglésies, partits, organitzacions, tenen jerarquia, formes d'iniciació, finançament i signes d'identitat. El tret diferencial d'aquestes organitzacions rau en l'existència de formes d'iniciació violentes, encara que les patents existeixen també en molts altres grups que tendeixen a reduir el seu component violent i ,sobretot, en la clandestinitat, que caldria relacionar-la amb la persecució policial d'aquests grups en origen, amb la situació jurídica en destinació i també als codis més secrets nascuts del món penitenciari.

Els professionals que treballen en institucions tancades, han de tenir una especial cura en l'observació de tots i cadascun d'aquests aspectes, quan els joves estiguin complint mesures d'internament.

Capítol 2: La situació d'aquests joves al Centre Penitenciari de Joves i als centres educatius

2.1. Els joves llatins a la justícia

A partir d'una prospecció feta al Centre Penitenciari de Joves de Barcelona (CPJB) en el mes de maig de 2005, podem determinar el nombre i percentatge de joves interns segons la seva nacionalitat:

Nombre i percentatge de joves al CPJB, segons nacionalitat (maig 2005)

Nacionals	Magribins	Llatinoamericans	Altres nacionalitats
130 (38%)	110 (32%)	45 (13%)	58 (17%)

Per avaluar amb més de profunditat la població objecte d'anàlisi al CPJB, es va voler correlacionar el lloc de procedència dels joves interns amb el tipus d'activitat delictiva.

Percentatge de joves que han comès delictes violents segons població d'origen. CPJB. Any 2005

POBLACIÓ	N.JOVES	% DELICTES VIOLENTS (nombre)
Llatinoamericans	45	31% (14 joves)
Nacionals	130	21% (27 joves)
Magribins	110	8% (9 joves)
Altres nacionalitats	58	3,7% (2 joves)

Com es pot despendre d'aquestes dades, la població de joves llatinoamericans que compleix mesura dins el CPJB presenta una major prevalença de delictes dels considerats com a violents.

Pel que fa a la realitat en les dependències i serveis de Justícia Juvenil a Catalunya, val a dir que, en general, les dades són força coincidents amb les presentades al Centre Penitenciari de Joves de Barcelona.

Una prospecció de la població atesa en Justícia Juvenil durant l'any 2004, va aportar les següents dades: dels 6.419 menors-joves atesos, un 79% eren nacionals i el 21% restant, estrangers. Dels estrangers, procedien majoritàriament del Marroc (748), Romania (146) i Equador (108). Altres 378 menors-joves eren d'altres països estrangers.

Tot seguit presentem uns quadres a on s'observa el percentatge de delictes violents comesos, respecte el total i en relació amb l'origen dels menors que els han comès.

Nombre total de delictes comesos per joves atesos per la DGJJ Any 2004

N. total de delictes	% de delictes violents
11.070	20,58%

% Delictes violents per població d'origen dels joves. Any 2004

País d'origen	% de delictes violents
Equador	29,69%
Espanya	20,92%
Marroc	19,73%
Romania	7,29%

Altres nacionalitats	22,37%
----------------------	--------

Tant al Centre Penitenciari de Joves de Barcelona, com a Justícia Juvenil, els joves llatinoamericans presenten una activitat delictiva més violenta que els joves d'altres nacionalitats, essent principalment el delictiu de lesions el que preval.

2.2. Perfil del jove llatinoamericà que està dins dels circuits de la justícia a Catalunya

És important per a la conceptualització de la intervenció i per entendre la realitat dels joves llatinoamericans amb els quals intervenim a Justícia, conèixer el seu perfil general, tant pel que fa a les característiques comunes com a les explicacions que més coincidència han presentat en els seus relats de vida.

Per elaborar aquest perfil s'ha treballat amb tres fonts d'informació: l'estudi de l'equip de recerca del professor Carles Feixa, les aportacions fetes pels diferents professionals que han intervingut en el grup *debat a bat* i la realització i buidatge de diferents entrevistes en profunditat fetes a joves llatinoamericans que actualment estan en els circuits de Justícia.

L'estructuració d'aquesta informació la presentem centrant l'atenció en dos àmbits: el social-familiar i el del jove.

2.1.1. Àmbit social i familiar

1. Entorn natural d'origen

Si partim de la idea que ens aportava la senyora Nelsa Curbelo que *la geografia fa o perfila éssers humans diferents*, a l'hora de fer una aproximació diagnòstica de qualsevol jove, haurem de situar-lo en el lloc d'origen.

En els joves llatins, el paisatge natural i cultural que troben aquí és radicalment diferent al del seu lloc de procedència. Generalment, en els joves equatorians i colombians, predomina la procedència d'un medi més urbà, mentre que en els Dominicans la procedència és més rural. Aquesta singularitat ens fa entendre la importància d'evitar l'etiqueta identificadora del llatí, com a ciutadà que prové d'un paisatge natural i cultural similar, alhora que explica la utilització dels espais públics i privats d'una forma concreta.

2. El trencament de la xarxa familiar

Dels diferents contactes i entrevistes mantingudes amb els menors i joves que estan en els circuits de la justícia, hem considerat que les dades referides al procés de socialització d'aquests joves són molt similars a les dades estretes en l'estudi de l'equip d'en Carles Feixa. Assenyalem les qüestions més destacades:

Les dinàmiques al país d'origen comencen a desmuntar-se de forma evident quan un dels progenitors, normalment la mare, pren la decisió de migrar. El patró és molt comú. Primer emigra la mare deixant els fills, normalment petits, a càrrec del pare, les àvies o d'altres parents. En un segon moment ve el pare i finalment, quan tots els papers ho permeten o l'enyor és massa fort, els fills.

Per als fills aquest procés és molt traumàtic ja que, simbòlicament, es queden orfes. El trencament el compensen les àvies, les quals es converteixen en el centre de la nova família transoceànica i, paral·lelament, es produeix una millora del nivell de vida gràcies als recursos econòmics que la mare envia. Això es tradueix en un augment de la llibertat dels fills en la vida quotidiana, perquè les àvies o els familiars no poden exercir el control autoritari dels pares. Fins i tot tracten els joves com una mena d'assegurança del seu benestar material.

Durant aquest temps, els joves van rebent notícies mediatitzades de la societat d'acollida, amb la creença que aquesta és un paradís on ells viuran "com a reis o com a princeses". No saben on és Espanya i molt menys Catalunya, només saben que és el lloc on viuen els pares i d'on els envien molts diners.

Els diners que arriben d'Espanya, els utilitzen generalment per millorar l'habitatge i l'alimentació, per estudiar en centres privats i, fins i tot, per accedir a la universitat. Però el que acaba convencent als joves són els diners de butxaca per a la diversió i consum personal. Aquestes vanitats les començaran a perdre quan arribin al país d'acollida, cosa que explica en part el xoc inicial. Finalment, les mares els posen davant el dilema de migrar, encara que el motiu immediat normalment és accidental (els papers, la mort d'algun parent o, l'entrada del jove en procés disruptiu), la raó de fons és la convicció per part de les mares que el temps per al reagrupament familiar s'esgota. Els fills han passat de la infància a l'adolescència lluny d'elles i si traspassen la joventut serà impossible reconstituir la família. Per això la decisió és traumàtica i gairebé mai no té marxa enrere.

3. La migració del jove

La decisió de migrar es produeix, normalment, entre 3 i 7 anys després que ho hagin fet els adults i no la pren lliurement el jove. El projecte migratori és dels progenitors i pels joves pot ser viscut com un *exili* forçós. Correspon als pares l'organització dels tràmits burocràtics i la compra del bitllet per a la vinguda dels fills. És la primera vegada que viatgen en avió i el petit equipatge que porten representa el cordó umbilical que els mantindrà units espiritualment amb el lloc d'origen. La por o la pena per deixar el que coneixen i estimen, inicialment és deixada de banda quan es retroben amb els familiars que els reben, als quals feia molt de temps que no veien. La mare amb qui es retroben és una persona diferent a la que coneixien, si la recordaven, i això també passa a l'inrevés.

Quan el jove arriba aquí cal tenir en compte que la pèrdua de la xarxa familiar d'origen, del veïnatge i les amistats de sempre, es fa més evident davant l'anonimat i, sovint, del rebuig que senten aquí. Aquests aspectes condicionen i mediatitzen el procés de socialització que el jove farà a la ciutat d'acollida.

Quan des de la intervenció parlem de *l'altre* en termes de *tal és...*, parlem des d'una perspectiva i posició de poder, ja que definim l'altre a partir de nosaltres mateixos i promovem un major distanciament quan parlem de *joves* o *famílies llatines*. Aquest és un concepte nou per a ells que els dóna la societat d'acollida

i que acaben assumint com a propi i identificador, mentre que al seu lloc d'origen el seu identificador era el barri, la família i la comunitat.

4. Refer les relacions

El desconeixement mutu i la distància han pres l'autoritat als pares davant uns fills que han crescut amb molta llibertat i la por a perdre-la de cop, fa que de vegades el recurs de la violència física sigui una temptació fàcil.

Les condicions de vida material i laboral dels pares són pitjors de les que els fills havien imaginat. Els seus horaris de treball els impedeixen acompanyar els joves en aquests primers temps de desconcert i desubicació.

La primera impressió a l'arribada és el contrast entre les expectatives i la realitat: els pares no viuen tan bé com esperaven i la vida no serà tant fàcil com pensaven. El primer xoc es dona amb el nou habitatge i l'entorn residencial. Passen d'una casa àmplia, prop de la natura i un entorn semiurbà, a un pis que generalment han de compartir amb els pares *recuperats*, amb altres famílies i en un entorn urbà. No tenen un espai propi i uns i altres han d'aprendre unes noves normes i dinàmiques de convivència.

Aquesta convivència que es reinicia després d'uns anys, sovint es dona amb una mare que no reconeixen, que ja havia migrat separada del progenitor del jove o que ha acabat en aquí el procés de separació i la seva nova parella. El rol d'aquest nou referent, generalment masculí, que vol marcar límits, normes, horaris i dinàmiques, sovint queda qüestionat pel mateix noi/a i també per la mare, qui amb les culpes produïdes per l'abandó del fill, justifica i minimitza moltes situacions, deixant la seva parella desautoritzada i sense paper ni funcions respecte al jove.

De vegades, també, es troben amb un nou germà o un embaràs del qual potser no en sabien res.

2.2.2. Àmbit del jove

1. Aspectes personals del jove

A nivell conceptual, entenem que són joves immigrants, no de primera generació però tampoc de segona. No neixen aquí, però el seu procés socialitzador és mixt perquè es dona entre el seu país/població d'origen i el país/població receptor. Podríem parlar d'immigrants de *primera generació i mitja*.

Com s'ha pogut veure en l'apartat anterior, el xoc d'expectatives i interessos poden ser viscuts per aquests joves de forma molt diversa. A aquesta situació conflictiva poden venir associats alguns comportaments delictius que poden ser explicats per mitjà dels processos de desviació social, com poden ser qüestions referides a: tenir més diners que altres nois (els que els fan arribar dels seus referents a Espanya), perdre els referents infantils en diferents ocasions (primer la mare, després els avis, els amics, etc.), abandonar l'escola, canviar d'entorn residencial, etc.

La realitat, doncs, del jove quan arriba a Catalunya pot ser propícia per a l'afiliació a determinats grups. Els diferents grups juvenils accepten aquests joves i els animen a començar una vida diferent, sovint més intensa de la que estan vivint i sense adults. Al grup, el jove se sent un ésser útil, reconegut i, a més, li ofereix seguretat i acompanyament perquè ningú no n'abusi d'ell. Aquest és un espai que agrada als joves i que els disposa a tot per tal de rebre protecció i, d'aquesta forma, superar les pors que els genera la família, l'entorn i, també, altres grups.

Els joves referenciats són generalment molt vulnerables i s'afilien bé amb relacions personals afectives. Tenen dificultats per trobar sentit a la vida. Si no hi ha sentit a la vida, la persona és absent i no és reconeguda per l'altre. En moltes famílies els nois se senten buits, la família no comprèn les dificultats que els aporta la nova socialització i els joves s'infantilitzen. La família no té objectius envers els fills i té els rols confosos. No hi ha ideals consolidats, ni normes clares i això emfatitza la pèrdua de rols i funcions.

A partir d'aquí, els joves poden donar sentit a la seva vida afirmant-se i demostrant-se *homes*, essent valents i així subjectes de respecte i honor, essent reconeguts i legitimats. L'afirmació d'un mateix passa per fer inferior l'altre.

2. El jove al carrer

Quan els joves acaben d'arribar surten al carrer i es troben en un barri on són anònims o *llatins* i alguns veïns els comencen a *mirar amb mals ulls*.

El *ser llatí*, que al país d'origen no és identificador, aquí esdevé un element importantíssim per al desenvolupament d'aquests joves. És una identitat *situacional* fruit del joc de mirades entre els diferents grups amb qui es relaciona.

3. El jove i el llenguatge

El llenguatge verbal els distingeix dels joves d'aquí perquè, tot i que parlen castellà, el parlen amb expressions i entonacions diferents. També els distingeix dels altres immigrants que no coneixen el castellà.

El llenguatge no verbal és un altre aspecte diferenciador que sovint genera confusió, incomprensió i, de vegades, conflicte. La desconfiança fa que qualsevol expressió mal interpretada provoqui el recel i, a voltes, el conflicte obert.

L'estètica també és un aspecte aglutinant, així com la música (especialment el *reggeaton*), les produccions culturals, que passen de ser hobbies personals a ser identificadors de grup. *Rapejar*, pintar parets, escoltar música llatina, ballar *reggeaton* ... així com jugar a futbol, trobar-se en espais públics o anar a determinades discoteques permet reunir la comunitat llatina en el temps lliure. L'espai públic és un lloc de trobada que aquí esdevé estigmatitzat. De fet, l'associació entre joves immigrants i espai públic està marcada per la por i el perill.

4. El jove a l'escola

Enmig d'aquest nou espai físic i conceptual, els joves menors de 16 anys s'han d'integrar a l'àmbit escolar on es troben amb la sorpresa de l'idioma, el català, que juga un paper que no esperaven. Però el canvi més significatiu per a ells esdevé amb els horaris lectius, que són molt més amplis aquí que al seu país d'origen, amb un rol del mestre substancialment diferent.

Les aules d'acollida instaurades a les escoles i instituts, generalment es dediquen a facilitar el coneixement del català als joves immigrants. No hi ha cap agent social que tingui la funció de fer un acompanyament real al jove recentment immigrant.

El nivell acadèmic és més distant amb relació a l'edat del migrant. Les matèries específiques (com per exemple la història) tenen continguts molt diferents, amb la qual cosa els aprenentatges incorporats són poc útils acadèmicament.

Els horaris laborals dels pares són incompatibles amb l'atenció i suport als fills, així com al seguiment i acompanyament dels seus processos.

5. El jove en edat laboral

L'adaptació d'un jove amb més de 16 anys és més difícil ja que només a través de la família coneix el seu entorn.

Tots aquests joves, quan arriben a l'edat laboral, es troben molt limitats jurídicament. Per als joves, no tenir papers o no tenir-los tots, té unes conseqüències diferents a les que té per als adults. No els preocupa, per exemple, tenir cobertura sanitària però sí no poder convalidar els estudis ja efectuats o no poder entrar en programes de transició al treball. Un altre condicionant és la por a les detencions i, com conseqüència, les repatriacions.

Davant una acollida residencial, escolar i laboral problemàtiques, l'èxit de l'assentament es jutja en l'àmbit del lleure i la sociabilitat. La possibilitat de consumir es mesura com una equiparació simbòlica als joves de la societat majoritària.

El fet de no tenir papers condiciona el desenvolupament i evolució del jove i, al mateix temps, genera la sensació que no tenir drets, només deures.

6. El jove i el grup

Els joves busquen al carrer, en el grup d'iguals, el suport i respecte que no troben a casa, a l'escola o a la feina. Aquests aspectes no són exclusius dels joves immigrants, sinó que són propis dels adolescents en general. Probablement en els joves llatins s'accentuen amb la sensació d'aïllament, la manca d'espais i el sentir-se ignorats pel sistema, circumstàncies que els porten a crear els seus propis espais i la seva pròpia cultura, recorrent a diferents expressions per mostrar-se i fer sentir que estan disposats a defensar el seu espai. Molts d'aquests joves es vinculen amb els grups de carrer buscant la comprensió, la tendresa, l'acceptació i el reconeixement que no han trobat en altres àmbits. Busquen protecció, especialment, aquells joves que se senten vulnerables davant l'altre.

El fet que socialment i mediàticament, per la seva procedència i estètica, es doni per suposat que formen part d'algun grup llatí, també és un element facilitador per a que els joves acabin formant-hi part.

Quan entren a formar part d'aquests grups l'afecte els uneix i aglutina i s'identifiquen com a família. Es reuneixen i s'agrupen perquè el grup els dóna força. Sols se senten perduts.

L'afecte, la solidaritat, la lleialtat, són valors que en el grup s'incorporen amb força facilitat. Aquests valors són importants en la gestió del grup.

7. El jove i l'activitat delictiva

Hem de situar les accions dels joves llatinoamericans, a l'igual que en la resta de joves, com accions de responsabilitat individual. Quan l'activitat delictiva es fa en grup s'ha de considerar el tipus de grup i si aquest es dedica o no al delictes de forma organitzada. En aquest sentit doncs, parlar de *bandes* no dóna possibilitat d'obrir intervencions, ja que se sobreentén que es tracta d'un grup criminal. En canvi, si parlem de grup, *quadrilla*, etc. parlem de formes diverses d'estar junts, i per tant conceptualitzem de forma més oberta.

A través de les dades generals de justícia, s'avalua una major preponderància de la violència en els delictes comesos. Els delictes són funcionals d'acord generalment a la presència del grup de referència com a motor/impulsor de l'activitat delictiva, el consum d'alcohol i/o altres drogues, a característiques bioconstitucionals concretes en les quals el dèficit d'autocontrol emocional és una variable rellevant, i a una posició en els valors de vida en la quals s'objectiven diferències pel que fa al valor de la vida, a qüestions d'honor, etc.

No totes les activitats delictives protagonitzades per joves llatins tenen un mateix origen, una mateixa tipologia i descripció. Avaluar l'activitat delictiva d'aquests joves des de l'òptica individual és imprescindible, contemplant la presència del grup, si es que existeix, com una circumstància més en l'explicació del fet.

Capítol 3: Elaboració de propostes d'intervenció des d'una perspectiva de reinserció

3.1. Propostes per a la intervenció amb joves llatins

Les intervencions amb els joves llatins les podem dividir en aquelles que afecten a la totalitat de l'àmbit de treball adreçats a aquests joves i aquelles que fan referència, tant sols, a les intervencions en centres educatius i penitenciaris. Tant en un com en altre àmbit es concreten diverses accions d'intervenció que ens ajudaran a clarificar la tasca orientada al treball amb aquests joves.

3.1.1. Intervencions per a tots els àmbits

1. Exploració del jove

Als dispositius d'intervenció de Justícia és necessari un bon coneixement del cas individual a l'hora de treballar amb els joves que ingressen en aquests circuits. En aquest sentit s'ha de tenir un coneixement profund del jove, abordant en l'exploració tots aquells factors que hagin estat rellevants en la seva història de vida i que es considerin importants per a explicar l'activitat delictiva.

Tot i que l'exploració del cas del jove llatí comparteix una base comuna amb la resta de joves atesos a l'àmbit de la Justícia, cal tenir en compte algunes especificitats de la seva història migratòria que ens ajudaran a una millor avaluació del cas:

1. El jove allà: Els records de la infància i desenvolupament del jove en el lloc d'origen.
2. Aquí des d'allà: Com percep el jove la migració dels pares, les imatges que aquest anava rebent del lloc de destinació i les expectatives creades del seu propi procés migratòria.
3. D'allà cap aquí: La decisió de migrar, el viatge i l'arribada.
4. Aquí: L'acolliment i l'assentament en el lloc de destinació.

5. Allà des d'aquí: Els contactes amb el lloc d'origen, els projectes de futur.
6. Connexions entre aquí i allà: L'adaptació de la seva identitat llatina en el lloc d'acollida.

L'exploració d'aquests aspectes pot facilitar un major coneixement del fet migratori i les percepcions del jove. Per tant, es podrà conèixer d'una forma més acurada tots aquells aspectes que intervenen en aquest procés i que incideixen en l'acoblament del jove a la societat d'acollida.

Com bé sabem els professionals que intervenim amb joves infractors, la influència del grup d'iguals en l'explicació dels comportaments d'aquests joves, és una variable altament significativa, tant per l'explicació del comportament, com per la seva predicció futura.

En aquest sentit l'exploració del jove en l'àrea de relacions amb el grup d'iguals té una transcendència fonamental. Hem de tenir una cura especial en abordar/tractar aquest tema, evitant el prejudici que significaria l'etiquetatge que associaria al jove llatí amb l'afiliació a un grup o a una banda.

Si bé és cert que en aquest document hem dit que els joves llatins no fan referència espontània a la pertinença a determinats grups dels considerats com a bandes, el professional ha de tractar el tema de la possible filiació a grups (nació, associació, agrupació, colla, referents d'iguals, etc.) de forma directa i espontània, amb l'objectiu d'anar mostrant al jove el coneixement que nosaltres tenim d'aquests grups o relacions, sense prejudicis ni estereotips. En la mesura que nosaltres siguem clars i francs amb els joves respecte als nostres plantejaments i coneixements, ells també s'aniran obrint i manifestaran les seves realitats en relació amb els possibles grups de pertinença. El fet de disposar d'aquesta informació del jove, ens facilitarà la valoració de la incidència d'aquests referents grupals, en el seu funcionament, desenvolupament i la vinculació en l'activitat delictiva. Aquestes informacions ens poden ser útils posteriorment, per donar-li pautes, estratègies, recursos i competències, i facilitar-li un posicionament més objectiu en relació amb el grup d'iguals.

Per acabar aquesta àrea d'exploració, és cabdal assenyalar el protagonisme que pren la família del jove infractor ja que pot donar-nos informació realment significativa de les afirmacions d'aquest i permetre'ns contrastar determinades realitats

2. L'atenció envers els joves

Per a l'atenció general als joves llatinoamericans, estiguin o no afiliats a determinats grups juvenils, cal tenir en compte un conjunt de qüestions:

a. Documentació. Tenir els papers que regularitzin la seva situació al nostre país, condiona el desenvolupament dels joves, i de com es perceben ells mateixos. La gestió conduïda cap a l'assoliment de l'objectiu de la legalització es fa necessària per poder engegar qualsevol procés d'intervenció orientat a la reinserció social.

Formatat: Numeració i pics

b. Oferta formativa i/o laboral. Cal adaptar-la al perfil d'aquests joves i als seus interessos i necessitats. El que és una oferta formativa i laboral vàlida per a la població nacional o per a la població magribina, no ha de coincidir necessàriament a la que aquests grups de joves llatinoamericans necessita.

c. Recursos per a la intervenció. És precís preparar i/o oferir un ventall ampli d'aquests recursos tant en els centres com en la comunitat.

Formatat: Numeració i pics

d. Impacte del fet migratori. La incidència d'aquest procés és prou important en el desenvolupament psicosocial del jove

e. Pertinença al grup. La intervenció amb joves que pertanyen a determinats grups juvenils no ha de tenir necessàriament com a requisit que el jove deixi d'estar associat al grup.

Formatat: Numeració i pics

3.1.2. La intervenció en l'àmbit de l'execució de mesures de penes en centres educatius i penitenciaris

La intervenció que es preveu en l'àmbit dels centres educatius de Justícia Juvenil i en els centres penitenciaris, gira al voltant de dues accions: seguretat/control i programes.

1. Seguretat / control

Cal establir protocols d'observació i vigilància discreta sobre el moviment dels joves llatinoamericans per tal d'establir les relacions que mantenen entre ells i amb els altres grups tant a l'exterior, com a l'interior dels centres.

Quan es conegui de forma corroborada la pertinença de joves a determinats grups dels considerats com a bandes, cal establir un major control per validar les relacions que es puguin mantenir amb altres grups rivals, o l'organització de determinades accions col·lectives que puguin posar en perill la seguretat de les persones o del centre.

2. Programes

A l'hora d'establir programes de treball amb aquests joves, cal tenir en compte els següents requeriments:

● S'han d'orientar cap a l'abordatge individual o grupal dels factors de risc que han estat detectats en l'exploració de la conducta delictiva. En els casos d'activitats delictives violentes, s'ha de considerar l'autocontrol i la resolució de conflictes com una part fonamental en el programa dels joves.

Formatat: Numeració i pics

● Han de ser integrats i personalitzats. Han de ser programes flexibles, adaptables i que donin resposta a les circumstàncies considerades com a factors de risc.

Formatat: Numeració i pics

• Han d'integrar plenament els referents familiars propers al jove. Tant en el període d'estada del jove al centre, com en les sortides a l'exterior, la família prendrà un paper rellevant en el procés de recuperació del jove. També en les mesures i penes de medi obert, els familiars dels joves seran referents dels processos de recuperació i dels programes de suport emocional.

Formatat: Numeració i pics

• Han d'estar integrats en els programes generals del centre. No s'han de fer programes especials per a aquest grup de població ni tampoc per a joves que pertanyin a determinats grups. No obstant, s'han de poder programar activitats que siguin significatives per a aquests col·lectius a les quals es podran integrar altres joves (tallers de graffitis, música,...)

Formatat: Numeració i pics

• Els programes de treball amb joves llatins han d'incorporar la participació del jove en el disseny dels mateixos.

• Cal integrar a aquests joves en els programes d'atenció a la diversitat que es desenvolupen en els centres educatius.

Formatat: Numeració i pics

• Han de potenciar els programes de mediació, reparació i/o conciliació, tant en la fase presentencial com després de la sentència. També s'han d'utilitzar aquestes metodologies per a la resolució de conflictes concrets que es poguessin donar durant la fase d'execució de les mesures i penes.

Formatat: Numeració i pics

3.2. Qüestions a tenir en compte en l'exploració i la intervenció

El model de comunicació general de la població llatinoamericana té un conjunt d'estereotips socials que hem de conèixer i tenir-los en compte. Així, s'associen aspectes com el de la "melositat en el to de veu", el llenguatge *seductor*, etc., com a prejudicis de "ser enganyats", de "no ser realment sincers", de "vendre'ns la moto" etc. També a la mirada s'associen determinades formes de contacte, defugint-la, mirar de forma desafiant, etc., com a estereotips de "no dir la veritat". Hem de tenir en compte, que aquests aspectes de comunicació que utilitza generalment la població llatinoamericana, tenen un fort component d'aprenentatge cultural i un alt contingut simbòlic en els seus països d'origen.

La interpretació d'aquests no han de coincidir amb les nostres interpretacions culturals en relació amb el significat de les mirades, del to de veu, etc. Cal, doncs, repassar, amb el jove, el significat d'aquelles qüestions de comunicació que no veiem clares i poder contrastar-les amb ells.

Cal tenir present que els factors estètics, així com la música, jocs, ocupació de determinats espais, no són signes identificadors exclusius "del fet llatí", ja que també són estètiques o rutines juvenils de fort impacte en la societat d'acollida i, per tant, d'ús compartit entre la població juvenil en general.

No podem esperar que els joves llatins ens parlin de les *bandes*, bé perquè no en formin part, bé perquè entenen que per als agents socials és quelcom negatiu per si mateix i que criminalitzarem la seva pertinença al grup.

No existeix la *violència gratuïta*; qualsevol fet delictiu i/o violent té una explicació funcional a partir del desenvolupament psicosocial del menor o jove. Cal explorar a fons les connexions que hi ha entre el jove, els seus referents i el fet delictiu.

Formatat: Numeració i pics

Epíleg. Del fantasma de les bandes a la realitat dels joves

“Jo descobreixo què es Guayaquil”

“Ens basàvem en mites, ens fèiem ressò del que deien els mitjans”

“Veiem casos individuals, però la banda no surt mai sencera”

La recerca d'aquest grup de treball, que he tingut la satisfacció d'acompanyar, ha coincidit en el temps amb la finalització de la nostra recerca sobre els joves d'origen llatinoamericà a Barcelona i amb la visualització d'alguns dels col·lectius considerats (com Latin Kings i Ñetas) arran de la participació d'alguns dels seus portaveus en el seminari de presentació de l'estudi (novembre 2005) i el posterior procés de legalització, que a hores d'ara segueix el seu camí. També ha coincidit amb la discussió al Parlament espanyol de la proposta de reforma de la Llei de responsabilitat penal del menor, que inclou per primer cop la pertinença a bandes juvenils com un dels elements a considerar, i que a hores d'ara segueix el seu procés de discussió parlamentària i pública. Malgrat que tot això hagi pogut endarrerir la presentació de l'informe, tot fent més evidents els dilemes inicials, ha estat sens dubte un factor enriquidor de la reflexió del grup i dels professionals dels serveis penitenciaris, rehabilitació i justícia juvenil.

La primera consideració a fer és que el seminari *De bat a bat* ha permès posar en comú –parlar-ne– un seguit de certeses, interrogants i descobertes en relació amb el treball amb joves d'origen llatinoamericà, per part dels professionals de justícia. Es tracta d'una aproximació *dialògica*, és a dir, fruit d'un diàleg a tres bandes: en primer lloc, entre els professionals dels diferents camps de la justícia juvenil i d'institucions penitenciàries; en segon lloc, entre aquests i el món acadèmic (representat pels tres investigadors que van acompanyar el grup); i en tercer lloc, entre els professionals i els joves implicats (representants per les històries de vida de joves anònims però reals, que vam tenir ocasió de compartir).

Aquesta aproximació es pot resumir en la frase que encapçala aquest epíleg, pronunciada en la primera sessió per un dels participants i convertida en un *leitmotiv* de la reflexió del grup: “Jo descobreixo què es Guayaquil”. La descoberta d'uns joves d'origen llatinoamericà que arriben als serveis penitenciaris i de justícia juvenil a partir del 2000, coincidint en el temps amb la seva arribada als mitjans de comunicació, duu a la descoberta d'unes realitats socials i culturals fins llavors ignorades o poc conegudes, simbolitzades en la segona ciutat equatoriana, d'on provenen una part significativa de la immigració llatina: Guayaquil. La descoberta d'aquestes realitats és inductiva, és a dir, prové primer del contacte amb les històries de vida de subjectes concrets, que només en un segon moment, en posar-les en relació amb altres relats de subjectes amb orígens i trajectòries semblants, comencen a convertir-se en patrons supraindividuals. La constatació d'alguns punts en comú –venir de determinades zones d'Amèrica Llatina, haver viscut la infància en famílies transnacionals, migrar en plena adolescència sense haver-ho decidit, i en alguns casos sospitar que formen part o han format part d'alguns grups anomenats *bandes*, etc.– provoca la interrogació sobre els fonaments culturals –històrics, geogràfics, generacionals– d'aquesta singularitat.

Tanmateix, el que modela inicialment la reflexió no és pas una pregunta o una necessitat interna (atès que als centres penitenciaris, als centres educatius de JJ i als altres dispositius i serveis de JJ, aquests joves no semblen generar problemes especials), sinó una preocupació externa de naturalesa mediàtica o institucional. Només d'ençà que les *bandes* apareixen en l'escena pública –gràcies sobretot al cas Ronny Tapias, el novembre de 2003-, el tema comença a prendre carta de naturalesa en el si de les institucions de justícia juvenil i presons, i finalment entre els professionals d'aquest sector. La resposta va oscil·lar inicialment entre la negació del problema –“*aquí no passa res*”- o la seva sobredimensió amb l'alarma social conseqüent –“*ens estan envaint les bandes!*”. Per a les persones que han format part del grup, en canvi, aquesta pregunta externa s'ha anat convertit en una pregunta sobre la pròpia experiència professional –una manera de tornar a mirar amb nous ulls els coneixements adquirits i de reconèixer els buits d'informació.

El procés de recerca ha tingut molts punts en contacte amb el procés de recerca que hem seguit els investigadors: hem recorregut el camí que va del *fantasma de les bandes* (l'latines) a la *realitat dels joves* (l'latinoamericans). S'han volgut trencar tòpics i estereotips sobre les formes d'agrupació dels joves llatins, tant a fora com a dins de les institucions penitenciàries i de justícia juvenil. Sense renunciar a observar algunes característiques que poden equiparar-se al que mediàticament es coneix com a *bandes*, els membres del grup són conscients que tot fantasma posa en evidència determinades pors socials i absències en el procés de socialització, que han acabat essent l'objecte central de la reflexió. En aquest cas, es tracta de comprendre si els joves d'origen llatinoamericà amb els qui han estat en contacte durant aquests darrers anys tenen trets en comú; fins a quin punt aquests trets compartits estan condicionats per la seva pertinença a determinades agrupacions; i com això condiciona el seu comportament en els serveis i centres de justícia.

Una primera constatació se centra en el passat: el tema de les bandes no és nou ni hauria de relacionar-se només amb els joves llatins. Els membres de l'equip de recerca recorden casos de delictes relacionats amb bandes juvenils força anteriors als indicats i vinculats a joves autòctons (encara que sovint tinguin a veure amb processos migratoris anteriors). I també alerten sobre l'existència de formes d'agrupació o activitats delictives en grup entre altres col·lectius que no es reconeixen com a *bandes*. Tant a fora com a dins dels centres penitenciaris i dels centres educatius de justícia juvenil, és fonamental evitar la identificació mecànica entre *bandes* i *l'latins*.

La segona constatació se centra en el present: malgrat això, aquestes agrupacions existeixen i tenen certa presència a dins dels serveis i els centres de justícia. Per aprofundir en el seu coneixement, caldria superar els estereotips difosos pels mitjans de comunicació i alhora vèncer les resistències dels joves a parlar-ne, la qual cosa no és fàcil. Malgrat que en l'informe no apareguin noms, el treball del grup va partir de la coneixença i reflexió entorn casos concrets de joves llatinoamericans en centres penitenciaris o dels serveis i dependències de justícia juvenil. És essencial partir de l'individu i no sotmetre'l al grup. També caldria evitar pressuposar que l'existència d'aquests grups és sempre negativa pel que fa a la seva incidència en els delictes i a la

conflictivitat o manca de conflictivitat dins els centres penitenciaris, dels centres educatius o d'altres serveis de la justícia. En tot cas, abordar aquest tema només és possible si es perd la por a parlar-ne, tant per part dels joves com per part dels professionals.

La tercera constatació se centra en el futur: caldrà veure com afecta el procés de legalització que s'està donant a la major visibilitat d'aquests grups a dins dels centres i serveis de la justícia, i alhora quins són els efectes de la reforma de la Llei del menor, ara en discussió. En relació amb aquest darrer punt, cal dir que l'actual redactat desperta més interrogants que no pas en tanca (vegeu l'annex). Com ja hem esmentat, resulta discutible que es parli d'un *nou fenomen* si des de fa dècades existeixen les bandes juvenils. Hi ha un risc evident d'identificar-les exclusivament amb les *bandes llatines* (malgrat que l'adjectiu no hi apareix, l'associació sembla clara a jutjar per la informació dels mitjans de comunicació). Tampoc no resulta fàcil distingir les autèntiques *bandes* –grups organitzats per cometre delictes- d'altres agrupacions juvenils no necessàriament criminals, segons la tipologia que s'ha presentat abans. El fet que molts delictes juvenils siguin comesos en grup pot fer recaure en els jutges la decisió sobre què és i què no és “una banda, organització i associació”. L'experiència demostra que la simple pertinença o vinculació simbòlica a grups com Latin Kings o Ñetas pot justificar determinades mesures penals, sense que s'hagi de demostrar el grau d'implicació d'aquestes organitzacions en aquests delictes. Per això és molt important ser curosos en l'atribució de responsabilitats individuals i col·lectives.

Convé recordar, finalment, que hi ha precedents –Estats Units als anys 80, El Salvador als anys 90, etc., Equador de manera intermitent- que demostren que les legislacions *antibandes* no solament no serveixen per eliminar el suposat problema, sinó que sovint provoquen efectes contraris als que cerquen, tot reforçant les autèntiques *bandes* criminals i movent cap a la clandestinitat a grups que començaven a sortir a la llum. Com alertaven fa poc un equip de juristes (*El País*, 6/02/06), l'enduriment de les mesures de justícia juvenil no es justifica per un augment dels delictes comesos per adolescents (que han baixat els darrers temps), sinó per l'alarma social (amplificada i sovint causada pels mitjans de comunicació). Pel que fa al tema de les bandes, no ens consta que

hi hagi cap estudi que demostrï que el problema sigui tan greu com es presenta. Tant si s'aproven aquestes mesures com si no, caldrà estar atents a difondre entre els professionals de la justícia informacions més properes a la realitat, per tal que la seva actuació no es basi en prejudicis sinó en criteris adaptats a cada cas.

En definitiva, s'ha de facilitar el viatge del fantasma de les bandes a la realitat dels joves. Sobretot perquè el grup humà amb el qual treballem –la generació 2 o 1 ½ de joves llatins- tendirà a establir-se entre nosaltres, i convindria evitar convertir en endèmics problemes que poden resoldre's o resituar-se en paràmetres racionals amb un mínim de seny i bona voluntat, si hom no vol que d'aquí a un temps es reproduïxin els conflictes –amb esclats de violència com els que recentment han tingut lloc a França.

Carles Feixa

15/02/2006

Annex: Reforma de la Llei del menor

Exposició de motius (Consell de Ministres, 7 Octubre 2005):

Resposta eficaç al nou fenomen de delinqüència en bandes organitzades. La reforma de la Llei ha volgut oferir una resposta eficaç a un nou fenomen molt preocupant: la integració de menors en bandes i grups organitzats dedicats a cometre delictes, encara que sigui de manera transitòria. Davant la gravetat d'aquesta delinqüència, la reforma introdueix la possibilitat que el jutge pugui imposar mesures privatives de llibertat en règim tancat als menors delinqüents que cometin delictes com a integrants de bandes. L'objectiu és aconseguir allunyar el menor d'aquest ambient que afavoreix o determina de manera concloent el seu comportament delictiu.

Comparativa entre la Llei actual i la reforma:

Llei actual	Delictes greus o actuant en banda, organització o associació. (No previst)
--------------------	---

REFORMA	Delictes greus o delictes actuant en banda, organització o associació.
14 a 16 anys	<u>Tres</u> anys màxim. Pot aplicar-se règim tancat.
16 a 18 anys	Fins a 6 anys. Es pot imposar règim tancat. En cas de gravetat extrema necessàriament règim tancat d'1 a <u>6</u> anys.

Participants al grup

Elena Blanco.- Llicenciada en antropologia. Educadora de medi obert. Direcció General de Justícia Juvenil

Jordi Camps.- Psicòleg. Tècnic de la unitat de programes i innovació del Servei d'Execució de Mesures. Direcció General de Justícia Juvenil

Neus Cortes.- Treballadora social del Centre Educatiu Els Til·lers. Direcció General de Justícia Juvenil

Dolors Garcia.- Psicòloga del Centre Penitenciari de Joves de Barcelona. Direcció General de Recursos i Règim Penitenciari

Àngels González.- Treballadora social del Servei de Mediació i Assessorament Tècnic. Direcció General de Justícia Juvenil

Xavier Roca.- Psicòleg. Cap de la Secció de Tractament . Direcció General de Recursos i Règim Penitenciari

Experts

Noemí Canelles. Sociòloga del CIIMU

Mauro Cerbino. Professor d'antropologia a FLACSO. Equador

Carles Feixa. Professor d'antropologia de la Universitat de Lleida

Coordinació, edició i compilació:

Artur Barrio. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

Marina Cerdà. Responsable de la Unitat de Programes i Innovació del Servei d'Execució de Mesures. Direcció General de Justícia Juvenil

Judith González. Estudiant del Graduat de Criminologia i Política Criminal. Becària al Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

Ignasi Jambrina. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

d

Els formats **Debat a bat** es configuren com a espais de treball on s'analitza la praxi professional entorn a un tema concret. Aquests espais pretenen generar un marc de debat fonamentat en l'experiència i coneixements dels professionals que els integren, i arribar a conclusions que facilitin la intervenció professional.

Aquests grups compten amb l'assessorament continuat d'un expert que permet esclarir, resoldre o incorporar nous punt de vista i facilitar l'elaboració d'una base teòrica comuna en l'abordatge del tema plantejat.

Els documents elaborats en els grups de **Debat a bat** poden ser consultats a la pàgina web del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.